

DIVRRAS ČÁHCÁMET - GUVLLOLAŠ ČÁZIIDDIKŠUNPLÁNA 2022 – 2027

SUOPMELAŠ-NORGALAŠ ČÁZIIDDIKŠUNVIIDODAT

Plánaevttohus ja birasváikkuhusaid árvvoštallan

Čoahkkáigeassu

Ráinnas čáhci lea buot eallima vuodđu. Čáhceriggodagaideamet buorre dikšun lea danin dehálaš. Ii dušše valljás ja lunddolaš šládjariggodaga dorvvasteami várás, muhto maidái buori dálloalločázi kvaliteahta, vuojadančázi kvaliteahta, álbmotdearvvašvuoda, olgolihkadeami, dearvvašlaš biebmobuvttadeami ja boahttevaš servodaga ovdáneami dihte.

Guvllolaš čáziiddikšunplána ásaha birasulbmiliid buot čáziide, sihke jogaide, jávrride, riddočáziide ja bodnečáhcai. Birasulbmiliiguin dorvvastuvvo čáziid ollislaš suodjaleapmi ja geavahus.

Plánas boahtá ovdan, makkár birrasa dilli lea dál ja mat doaimbajuid dárbbášuvvojit dili vearráneami eastadeapmái, buorideapmái dehe ovddešteapmái, doppe gos lea dárbu. Dikšunplána ja dan doaimbidjoprográmma addá sektoriidda dan vuoddu, mii dárbbášuvvo johttáhit doaimbajuid, mat buoridit birrasa.

Plána ulbmil. Čáziiddikšunplána ulbmil lea addit čielga govvádusa das, mot háliidit dikšut čáziid guhkes áigegaska perspektiivvas. Plána lea buorre reaidu čáhceásahusa ulbmiliid joksama várás čáhcebirrasa ja čáhceriggodagaid ollislaš suodjaleamis ja bistevas geavahusas.

Guvllolaš čáziiddikšunplána 2022–2027 árvvoštallá ođđasit ja dárkkista áigodaga 2016–2021 čáziiddikšunplána.

Mainna lágiin plána doaimmá. Čáziiddikšunplána birasulbmilat galget váldojuvvot gielddalaš, guvllolaš ja stáhtalaš plánema ja doaimma vuodđun čáziiddikšunviidodagas. Plána addá rávvagiid gielddaid eanangeavahussii ja veahkeha koordineret ja stivret eanangeavahusa hálddahuslaš rájiid rasttildettiin.

Váldonjuolggadusa mielde lobit eai addojuvvo ođđa rievdadusaide dehe bargui, maid dihte birasulbmilat eai oažžašuva dehe birrasa dilli hedjona. Evttohuvon doaimbajut fertejit dolvojuvvo ovdos ja ollahuhttojuvvo, nu ahte ásahuvvon birasulbmilat sáhttet oažžašuvvat plánas addojuvvon mearreáigge siste. Juos birasulbmiliin spiehkastuvvo, dat addá ákka protestii eanangeavahus- ja huksenlága mielde.

Birrasa dili váikkuhusat čáziiddikšunviidodagas. Birrasa dilli govvida, makkár ortnegis min čázit leat. Eatnasis čáziideamet dilli lea buorre, muhto mis leat maid hástalusat. Juos dilli hedjona čielgasit ja dássedeaddu heahtašuvvá, eat sáhte luohhtit dasa, ahte luondu bastá addit midjiide buori čázi boahtteáiggis. Birrasa dilli ja váikkuhusat muitala das, main čáhcehápmahuvvamiin fertejit ollašuhthtojuvvo doaimbajut ja maid váikkuhusaid vuostá doaimbajut galget čuoziuvvot.

Golbma stuorimus váikkuhantiippa čáziiddikšunviidodagas leat gáiddusfievruseapmi (lossametállabázahusat Ruošša suddatindustriijas), vierrošlájat ja dávddat ja fápmolágádušat.

Luondučáhcehápmahuvvamiid birrasa dilli árvvoštallojuvvo ekologalaš ja kemijalaš dilis oasis. Ekologalaš dilli muitala vejolašvuodas bajásdoallat buriid ja doaimbi ekosystemaid, ja dat juhkojuvvo viđa dilleluohkkái earenoamáš buoris heajos dillái. Čázádatviidodaga čáhcehápmahuvvamiid stuora oasis dilli lea buorre dehe earenoamáš buorre (87,5 %). Kemijalaš dilli vuodđuduvvá dihto birasmirkkuid dihttomii, ja dat lea juogo buorre dehe ii buorre. Kemijalaš dili čilgema várás gáibiduvvojit konkrehta dutkamušat guđenai čáhcehápmahuvvamis. Mánngaid čáhcehápmahuvvamiid kemijalaš dilli lea danin dovdamiehttun (89,6 %).

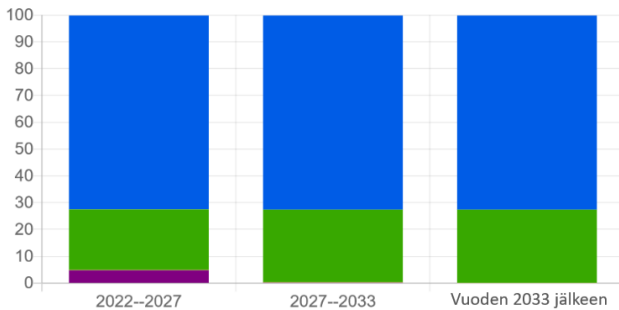
Go servodaga ávkkuheaddji doaibma lea rievddan rávnnjádaga dehe fysihkalaš diliid nu, ahte buorre ekologalaš dili ii sáhte oázžašuvvat almmá dan haga, ahte dat vaháguhtta čielgasit doaimma ulbmila, meroštallojuvvo čáhcehápmahuvvan vuoimmálaččat earáhuhtton (ČHVE). Vuoimmálaččat earáhuhttojuvvon čáhcehápmahuvvamiid birrasa dili juhkkujuvvo viđa dilleluohkkái earenoamáš buoris heajos ekologalaš potentiálii.

Birasulbmilat. Juohke čáziiddikšunviidodagas lea iežas birasulbmil, mii galgá ollahuhttojuvot dihto mearreáiggi siste. Čáhceásahusa mielde buot bajáščáhci galgá vuolggasaji mielde joksat buori ekologalaš ja kemiijalaš dili jagi 2027 loahpa rádjái. Juos mearkkašahtti golut dehe eará lossa áššit, dego teknihkalaš sivat dehe luonddudilit nu gáibidit, sáhtta ulbmiliid oázžašuvvan manjduvot. Earenoamáš dáhpáhusain, main servodahkii ávkkálaš doaibma dahká birasulbmiliid oázžašuvvama veadjemeahttumin dehe mearihis divrrasin, ášahuvvojit láivvit birasulbmilat.

Vuoimmálaččat earáhuhttojuvvon čáhcegávdnosat galget suodjaluvvot vai dat eai hedjon ja galget buoriduvvot ulbmiliin oázžut čáhcehápmahuvvamiid unnimusat ekologalaš potenciála ja buorre kemiijalaš dili. Buorre ekologalaš potenciála earrána buori ekologalaš dilis dakko, ahte ulbmilin ii leat viggat beassat measta luonddudillái, muhto buoremus vejolaš dillái eaktudettiin čáhcehápmahuvvama geavahusa joatkahuvvama. Juos realisttalaš doaibmajut, mat buoridit birrasa, eai leat, sáhttet čáhcehápmahuvvamiid ášahuvvot láivvit birasulbmilat.

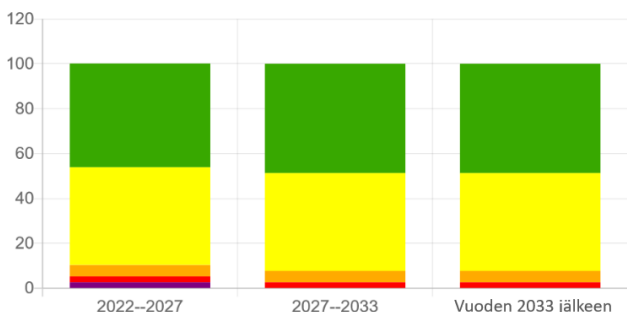
Govva vulobealde čájeha birasulbmiliid luonddu- ja vuoimmálaččat earáhuhtton čáhcehápmahuvvamiidda. Doppe gos lea riska, ahte birasulbmilat eai oázžašuva mearreáigge siste, galget johtáhuvvot doaibmajut birasulbmiliid joksama várás.

Suomalais-norjalaisen vesienhoitoalueen ekologisen tilan ympäristötavoite luonnonvesimuodostumissa

	2022--2027	2027--2033	Vuoden 2033 jälkeen
Erinomainen	742 : 72.3%	743 : 72.4%	743 : 72.4%
Hyvä	232 : 22.6%	278 : 27.1%	280 : 27.3%
Tyydyttävä	1 : 0.1%	1 : 0.1%	1 : 0.1%
Välttävä	0 : 0%	0 : 0%	0 : 0%
Huono	0 : 0%	0 : 0%	0 : 0%
Ei tiedossa	0 : 0%	0 : 0%	0 : 0%
Lykätty	49 : 4.8%	2 : 0.2%	0 : 0%

Suomalais-norjalaisen vesienhoitoalueen ekologisen potentiaalin ympäristötavoite voimakkaasti muutetuissa vesimuodostumissa

	2022--2027	2027--2033	Vuoden 2033 jälkeen
Erinomainen	0 : 0%	0 : 0%	0 : 0%
Hyvä	18 : 46.2%	19 : 48.7%	19 : 48.7%
Tyydyttävä	17 : 43.6%	17 : 43.6%	17 : 43.6%
Välttävä	2 : 5.1%	2 : 5.1%	2 : 5.1%
Huono	1 : 2.6%	1 : 2.6%	1 : 2.6%
Ei tiedossa	0 : 0%	0 : 0%	0 : 0%
Lykätty	1 : 2.6%	0 : 0%	0 : 0%

Dain čáhcehápmahuvvamiin, madda Ruošša suddadatindustriija lossametállabázahusat leat váikkuhan, ii kemijalaš birasulbmiliid oažžašuvvan leat realisttalaš jagi 2027, ja birasulbmil lea evttohuuvvon mañjduvot čuovvovaš plánaáigodahkii (2033). Eará čáhcehápmahuvvamat galget joksat buori kemijalaš dili jagi 2027.

Evttohuuvvon doaibmabijut plánaáigodahkii 2022–2027. Plánaáigodahkii 2022–2027 leat evttohuuvvon badjel čuođi doaibmabiju. Doaibmabijut, mat gusket dutkamuša/dieđu ja duolvačázi ráhkadit goabbánai sulaid goalmádasa doaibmabijuin, dan mañjel bohtet doaibmabijut, mat gusket suvrra arvi (lossametállabázahusat Ruošša suddadatindustriijas). Eará doaibmabijut čuhcet billahuvvan eananvuđđui/mearabodnái, vierrošlájaid, dálloalločázi suodjaleapmái ja eará čázadagaid earáhuuvvamiid ovdešteapmái.

Visot doaibmabidjoevttohusat ja daid laktáseapmái sierra váikkuhantiippaide lea govviduvvon dárkileappot čáziiddikšunviidodaga doaibmabidjoprográmmas.

Sektoreiseválddiin lea ovddasvástádus evttohit doaibmabijuid iežaset ovddasvástádussurggiin. Visot stáhta sektoreiseválddit, main lea váikkuhus čáziiddikšunviidodagas, leat oassálastán plánemii ja leat evttohan ja registreren doaibmabijuid Vann-Nett-diehtovuđđui. Gielddat leat oassálastán čázadatviidodatovttasbarggu bakte. Čázadatviidodatkoordinerejeaddji lea registreren gielddaid evttohan doaibmabijuid Vann-Nett-diehtovuđđui.

Ulbmiliid oažžašuvvan ja váilevaš váikkuhanvuogit. Daningo doaibmasuorgeiseválddiin lea ovddasvástádus doaibmabijuid evttoheamis ja ollahuhttimis, de dat addet birasulbmiliid premissaid ja daid oažžašuvvama áigemuttu. Mánnggain čáhcehápmahuvvamiin birasulbmilat oažžašuvvet jagi 2027 rádjái evttohuuvvon doaibmabijuid mielde, muhto leat maid mánnga čáhcehápmahuvvama, maid birasulbmiliid oažžašuvvan lea mañjduvvon dehe daid birasulbmilat leat vuogáidathttojuvvon.

Muhtin čáhcehápmahuvvamiid ja váikkuhantiippaid buohta lea goitge váttis árvoštallat, goas birasulbmilat lea vejolaččat oažžašuvvat. Sivvan lea earret eará eahpesihkkaris diehtovuodđu ja váilevaš doaibmabijuid registreren Vann-Nett-diehtovuđđui.

Sektoreiseválddiid deháleamos dahku čáziiddikšunplána doahtteamis lea váldit vuhtii váikkuhanvugiid, mat leat juo leame. Mánnggat doaibmabijuin leat dat, mat juohke dáhpáhusas ollahuhttojuvvojit sierra njuolggadusaid mielde, fuolakeahhtá čáhceásahusas ja guvllolaš čáziiddikšunplánas.

Eanemus doaibmabidjoprográmma doaibmabijuin sáhttet ollahuhttojuvvo váikkuhanvugiiguin, mat leat juo leame. Lea goitge dehálaš fuopmášahttit, ahte dárbbahuvojit ođđa, buoriduvvon váikkuhanvuogit, dehe fuopmášumi lasiheapmi čuovvovaš surggiide, vai álbmotlaš rávvemat ja čáhceásahusa birasulbmilat sáhttet oažžašuvvat jagi 2027 rádjái:

- Organiseren ja diehtoháhkkan čázadatviidodagain ja gielddain
- Duolvačáhci
- Ruoššaluossa
- Fápmolágádusat
- Billahuvvan mearabodni.

Vuoruheamit. Muhtin čáhcehápmahuvvamiid mávssolašvuolta galgá goitge deattuhuvvot ja vuoruhuvvot doaibmabijuid ollašuttin, mii daidda guoská:

- Čáhcehápmahuvvamat, main leat divrras ja uhkivuloš šlájat
- Čáhcehápmahuvvamat, main leat earenoamáš vára vuollái šaddan luonddutiipat

- Čáhcehápmahuvvamat, main olbmuin leat dehálaš geavahanberoštumit (omd. guolástan- ja olgolihkadanguovllut)
- Čáhcehápmahuvvamat, mat gáibidit earenoamáš suodjaleami (omd. dálloalločáziid gáldut ja álbmotlaš luossajogat ja -vuonat)
- Muhtin čáhcehápmahuvvamiin diehtovuodđu lea ilá heittot doaibmabijuid dárbbu árvvoštallama várás. Dakkár guovlluin galgá vuoruhuvvot čuovvun ja gárten diehtovuoddu buorideami várás.
- Fuopmášumi lasiheapmi plástanuskiide čáhcebirrasa hástalussan.

Mot kontrollerejuvvo ja veahkejuvvo birasulbmiliid oazžášuvvan ja seilluheapmi. Romssa ja Finnmárkku leanaráđdehus lea ráhkadan čázádatviidodagaid guvllolaš čuovvunprográmma. Guvllolaš čáhcehápmahuvvamiid čuovvunprográmma lea veahkkereaidu váikkuhusaid ja birrasa dili dutkamis sihke birasulbmiliid oazžášuvvama kontrolleremis.

Čáziiddikšunplánii 2022–2027 leat ráhkaduvvon guvllolaš rávvagat gielddaid plánemii.

Čoahkkáigeassu birasváikkuhusaid árvvoštallamis. Birasváikkuhusaid árvvoštallama ulbmil lea addit ollislaš ovdanbuktojumi čáziiddikšunplána mearkkašumis birrasii ja servodahkii.

Birasváikkuhusaid árvvoštallamis leat guorahallojuvvon golbma molssaeavttu:

- Molssaeaktu 0 (juos dárkkistuvvon čáziiddikšunplána ii ollahuhttojuvvo)
- Molssaeaktu 1 (maksimála; visot birasulbmilat dárkkistuvvon čáziiddikšunplánas oazžášuvvet jagi 2027 rádjái)
- Molssaeaktu 2 (realisttalaš; dárkkistuvvon čáziiddikšunplána ollahuhttojuvvo nu ahte adnojuvvo spiehkasteapmi birasulbmilis doppe, gos dat lea vealtameahtun).

Luonddu mánggahápmásašvuhtii sáhttet gártat iešguđetlágán negatiiva čuovvumušat, juos dárkkistuvvon čáziiddikšunplána ii ollahuhttojuvvo. Dávisteaddji ládje lea stuorit gudneángeruohta plána ollahuhttimis positiiva luonddu mánggahápmásašvuoda lasiheapmái. Dárkkistuvvon čáziiddikšunplána ollahuhttimiin leat duššefal positiiva čuovvumušat álbmotlaš ja riikkaidgaskasaš birasulbmiliid dáfus. Ekosystemabálvalusat leat sorjavaččat vaháguvakeahtes ja bures doaibmi ekosystemain. Dárkkistuvvon čáziiddikšunplána váfista luonddu návcca fuolahit ekosystemabálvalusain.

Álbmogii, álbmotdearvvašvuhtii ja materiála árvuide dáin golmma molssaeavttus leat sihke negatiiva ja positiiva váikkuhusat. Áhpsit dálloalločázi suodjaleapmi, ráinnas vuojudančáhci, guollás čázit ja šláddjás biras leat positiiva čuovvumušat álbmogii ja álbmotdearvvašvuhtii. Ráinnas čáhci lea maid hui dehálaš buriide orrunbirrasiid, ja dat sáhtta lasihit giddodaga árvvu. Buori čáhcebirrasis lea positiiva váikkuhus maid báikkálaš turismii ja ealáhuseallimii. Gudneángireamos molssaeaktu sáhtta goitge lasihit duolvačáhcemávssuid orruide, lassigoluid sektoreiseválddiide ja industriijai.

Čáhcebirrasa suodjalandoaibmabijuin sáhtta leat mearkkašupmi maid eananvuoddu erošuvdnii, bibmosiid, ja ráhkadussii. Ođđa doaibmabijuin lea positiiva mearkkašupmi čázi doallamis eatnamis, nu ahte gevvat hárvvit ja unnit dulvedáhpáhusat.

Maksimála molssaeaktu sáhtta dagahit čáhceenergijadáhpa ja ná negatiiva ekonomalaš váikkuhusaid servodahkii. Ovtaáigasaččat sáhtta čáhcefápmobuvttadusa unnun leat biehtadahkes šaddovistegásaid dáfus. Čáziid-suodjalanplána sáhtta váikkuhit válmmasvuhtii ja bárteriskii dálloalločáhcegálduid suodjaleamis, nuoskebázahusain, dulvesuodjaleamis ja johtolatdorrvolašvuodas.

Kulturduovdagii dárkkistuvvon čáziiddikšunplána lea eanas posiitiiva, daningo lunddolaš čázádagain ravdašattuidisguin fuolahuvvo ja dat ovddeštuvvojit. Muhtin kulturmuittomearkkat leat sorjavaččat das, ahte lea doarvái olu čáhci seailuma dihte, go fas eará kulturmuittut sáhttet vaháguvvat dárkkistuvvon plána doaibmabijuin. Čáhcebirrása suodjalan- ja buoridandoaibmabijut váikkuhit buot buohkanassii eanas posiitiivan sámi luonddu- ja kulturvuđđui.

Sektoriidda, main leat deháleamos váikkuhusat čáziide, guoská oppalaččat dat, ahte doaibmabijuid vuoruheapmi ja ollašuhttin čáhcebirrása buorideami várás šaddá dađi mielde go gudneángeruvuođa čáziiddikšunplána ollašuhttimii lassána.

Vuolimus gudneángeruvuođa dásis, dehe juos dárkkistuvvon čáziiddikšunplána ii ollahuhttojuvvo, báhcet mánga birasulbmila oazžášuvakeahtta. Sáhtta maid navdojuvvot, ahte muhtin čáhcehápmahuvvamiid birrasa dilli hedjona.

Gudneángeruamis molssaeaktu, mii viggá joksat visot birasulbmiliid plánaáigodagas, gáibdivččii liikká stuorit hálddahušlaš kapasiteahta ja kompetánssa eanemus sektoreiseváldiid olis, ja eandalii stuorit bušeahhtarámmaid.

Oppalaččat sáhtta daddjojuvvot, ahte molssaeaktu, man sektoreiseválddit atnet realisttalaččamussan, vuodđuduvvá vuoruhemiide – juogo álbmotlaččat addojuvvon dehe guvllolaš dásis ráhkaduvvon vuoruhemiide. Vuoruhemiid ráhkadeamis váldojuvvot vuhtii gollu-ávki-analysat, resurssat mat leat geavaheamis, leatgo doaibmabijut ollahuhttimis ja čáhcehápmahuvvama birasárvu.